

Hæc dixi brevius, quam si hac de re una disputarem; (est enim hic locus late patens, de natura usque verborum) longius autem, quam instituta ratio postulabat.

XLIX. Sed quia rerum, verborumque iudicium, prudentiæ est: vocum autem, & numerorum, aures sunt iudices, & quod illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad voluptatem: in illis ratio invenit, in his sensus artem. Aut enim negligenda nobis fuit voluptas eorum, quibus probari volebamus, aut ars ejus conciliandæ reperienda.

Duæ sunt igitur res, quæ permulceant aures, *sonus & numerus*. De numero mox, nunc de sono querimus. Verba (ut supra diximus) legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non ut poetæ, exquisita ad sonum, sed sumpta de medio. *Qua pontus Helles* ⁶⁹... superat modum. At *Auratus aries Colchorum*... Splendidis nominibus illuminatus est versus: sed proximus inquinatus insuavissima litera ⁷⁰ finitus, *Frugifera*, & *ferta arva Asia tenet*. Quare bonitate potius nostrorum verborum utamur, quam splendore Græcorum, nisi forte sic loqui pœnitet: *Qua tempestate Paris Helenam*, & quæ sequuntur. Immo vero ista sequamur, asperitatemque fugiamus: *Habeo istam ego perterricrepan*... Idemque, *Versutilo quas malitias*.

Nec solum componentur verba ratione, sed etiam finiuntur, quoniam id iudicium esse alteram aurium diximus. Sed finiuntur aut compositione ipsa, & quasi sua sponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipsis concinnitas inest: quæ sive casus habent in exitu fimiles, sive paribus paria redduntur, sive opponuntur contraria, suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil est factum de industria.

In hujus concinnitatis consecratione Gorgiam fuisse principem accepimus, quo de genere illa nostra sunt in Miloniana: *Est enim, iudices, hæc non scripta, sed nata lex: quam non didi*.

⁶⁹ *Qua pontus Helles*] Non dubium est, quia admittenda sit scriptura, quam e Seneca eruit Lipsius noster, Quæst. epist. v. 4. & Senec. ep. 81. *Qua ponto ab Helles*. Græte, ubi duplex S, genitivus est antiquus, ut *milias*, &c. Præst. ⁷⁰ *Insuavissima litera*] S nimirum, quæ,

teste Halicarnæso, libro de compositione nominum, ingratum efficit sonum, & si saepius usurpetur, vehementer offendit: quare caute a veteribus adhibita est. Porro *Asias*, ubi duplex S, genitivus est antiquus, ut *milias*, &c. Præst. ⁷⁰ *Insuavissima litera*] S nimirum, quæ,

didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, ut, quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum.

Quod sit item in contrariis referendis: ut illa sunt, quibus non modo numerosa oratio, sed etiam versus efficitur:

Eam, quam nihil accusas, damnas. *Condemnas, dixisset, qui versum effugere voluisset.*

Bene quam meritam esse aurum, dicis male mereri. *Id quod scis, prodest nihil: id, quod nescis, obest.*

Versum efficit ipsa relatio contrariorum. Id esset in oratione numerosum, *Quod scis, nihil prodest: quod nescis, multum obest.*

L. Semper hæc, quæ Græci *ἀρτιθῆρα* nominant, cum contrariis opponuntur contraria, numerum oratorum necessitate ipsa efficiunt, & cum sine industria. Hoc genere antiqui, jam ante Isocratem, delectabantur, & maxime Gorgias: cuius in oratione plerumque efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiam in hoc genere frequentes; ut illa sunt in quarto Accusationis: *Conferre hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum, cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu victo: hujus libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.* Ergo & hi numeri sint cogniti.

Genus illud tertium explicetur, quale sit, numerosæ & aptæ orationis. Quod qui non sentiunt, quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. Meæ quidem & perfectæ completoque verborum ambitu gaudent, & curta sentiunt, nec amant redundantia. Quid dico meas? conciones sæpe exclamare vidi, cum apte verba cecidissent. Id enim expectant aures, ut verbis colligentur sententiæ. Non erat hoc apud antiquos. Et quidem nihil aliud fere non erat. Nam & verba eligebant, & sententiæ graves & suaves reperiebant, sed eas aut vinciebant, aut explebant parum. *Inulov*

Hoc

Hoc me ipsum delectat, inquit. Quid si antiquissima illa pictura paucorum colorum, magis, quam hæc jam perfecta, delectet? illa nobis sit, credo, repetenda: hæc scilicet repudianda. Nominibus veterum gloriantur. Habet autem, ut in ætatibus auctoritatem senectus, sic in exemplis antiquitas: quæ quidem apud me ipsum valet plurimum. Nec ego id, quod deest antiquitati, flagito potius, quam laudo, quod est: præsertim cum ea majora judicem, quæ sunt, quam illa, quæ desunt. Plus est enim in verbis, & in sententiis boni, quibus illi excellunt, quam in conclusione sententiarum, quam non habent.

LI. Post inventa conclusio est, qua credo ufuros veteres illos fuisse, si jam nota, atque usurpata res esset: qua inventa, omnes usos oratores videmus. Sed habet nomen invidiam, cum in oratione judiciali & forensi numerus Latine, Græcè *ῥυθμός* inesse dicitur. Nimis enim insidiarum ad capiendas aures adhiberi videtur, si etiam in dicendo numeri ab oratore quaruntur. Hoc freti isti, & ipsi infracta & amputata loquuntur, & eos vituperant, qui apta & finita pronuntiant. Si inanibus verbis, levibusque sententiis: jure. Sin probæ res, lecta verba: quid est cur claudicare, aut insistere orationem malint, quam cum sententia pariter excurrere? Hic enim invidiosus numerus nihil affert aliud, nisi ut sit apte verbis comprehensa sententia: quod sit etiam ab antiquis, sed plerumque casu, sæpe natura: & quæ valde laudantur apud illos, ea fere, quia sunt conclusa, laudantur.

Et apud Græcos quidem jam anni prope quadringenti sunt, cum hoc probatur; nos nuper agnovimus. Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere: *Verfibus, quos olim Fauni, vatesque canebant*: mihi de antiquis eodem modo non licebit; præsertim cum dicturus non sim, *Ante hunc*.... ut ille: nec quæ sequuntur, *Nos ausi reserare*.... Legi enim, audivique nonnullos, quorum propemodum absolute concluderetur oratio. Quod qui non possunt, non est eis satis non contemni, laudari etiam volunt. Ego autem illos ipsos laudo, idque merito, quorum

fe

se isti imitatores esse dicunt, etsi in eis aliquid desidero: hos vero minime, qui nihil illorum, nisi vitium, sequuntur; cum a bonis absint longissime.

Quod si aures tam inhumanas tamque agrestes habent, ne doctissimorum quidem virorum eos movebit auctoritas? Omitto Isocratem, discipulosque ejus, Ephorum, & Naucratem: quanquam orationis faciendæ & orandæ auctores locupletissimi summique ipsi oratores esse debeant. Sed quis omnium doctior, quis acutior, quis in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior Aristoteles fuit? quis porro Isocrati est adversatus infensus? Is igitur versum⁷¹ in oratione vetat esse, numerum jubet. Ejus auditor Theodectes⁷², in primis (ut Aristoteles sæpe significat) politus scriptor, atque artifex, hoc idem & sentit & præcipit. Theophrastus vero iidem de rebus etiam accuratius. Quis ergo istos ferat, qui hos auctores non probent? nisi omnino hæc esse ab his præcepta nesciunt.

Quod si ita est, nec vero aliter existimo: quia ipsi suis sensibus⁷³ non moventur, nihilne eis inane videtur? nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? In versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba brevior aut longior. Nec vero multitudo pedes novit, nec illos numeros tenet: nec illud, quod offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit: & tamen omnium longitudinum & brevitatum in sonis, sicut acutarum graviumque vocum, judicium ipsa natura in auribus nostris collocavit.

LII. Visne igitur, Brute, totum hunc locum accuratius etiam explicemus, quam illi ipsi, qui & hæc, & alia nobis tradiderunt? An his contenti esse, quæ ab illis dicta sunt, possumus? Sed quid. quæro, visne: cum literis tuis eruditissime scriptis, te id vel maxime velle perspexerim? Primum ergo

⁷¹ *Is igitur versum*] Aristoteles lib. III. Rhetor. cap. 8. de numero præcipit, *Ut dictionis forma neque versibus constet, neque numero careat*. Idem.

⁷² *Theodectes*] E Lycia orator, Platonis, Isocratis, & Aristotelis discipulus. Scripsit versu artem oratoriam: animum etiam ad

poesim tragicam summa laude appulit. Obiit anno ætatis XLI. Floruit Olympiade CIII. Suidas. Idem.

⁷³ *Quia ipsi suis sensibus*] Est qui malit, duce Lambino: *Quid? ipsi suis sensibus non moventur?*

ergo origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum ulus ipse explicetur orationis aptæ, atque numerosæ. Nam qui Ilocratem maxime mirantur, hoc in ejus summis laudibus ferunt, quod verbis solutis numeros primus adjunxerit. Cum enim videret, oratores cum severitate audiri, poetas autem cum voluptate: tum dicitur numeros secutus, quibus etiam in oratione uteremur, cum jucunditatis causa, tum ut varietas occurreret fatietati.

Quod ab his vere quadam ex parte, non totum, dicitur. Nam neminem in eo genere scientius versatum Ilocrate, confitendum est: sed princeps inveniendi fuit Thrasymachus; cuius omnia nimis etiam exstant scripta numerosæ. Nam (ut paulo ante dixi) paria paribus adjuncta, & similiter definita, itemque contrariis relata contraria, quæ sua sponte (etiam si id non agas) cadunt plerumque numerosæ, Gorgias primus invenit: sed his est ulus intemperantius. Id autem est genus⁷⁴ (ut ante dictum est) ex tribus partibus collocationis alterum.

Horum uterque Ilocratem ætate præcurrit: ut eos ille moderatione, non inventione vicerit. Est enim, ut in transferendis, faciendisque verbis tranquillior, sic in ipsis numeris sedatior. Gorgias autem avidior est generis ejus, & his festivitibus (sic enim ipse censet) insolentius abutitur: quas Ilocrates (cum tamen audivisset in Thessalia adolescens senem jam Gorgiam) moderatius temperavit. Quin etiam se ipse tantum, quantum ætate procedebat, (prope enim centum confecit annos) relaxarat a nimia necessitate numerorum: quod declarat in eo libro⁷⁵ quem ad Philippum Macedonem scripsit, cum jam admodum esset senex: in quo dicit sese minus jam servire numeris, quam solitus esset. Ita non modo superiores, sed etiam se ipse correxerat.

LIII. Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes,

⁷⁴ Id autem est genus] Collocationis verborum, ut ante Cicero explicuit cap. 44. triplex est genus: primum, ut inter se verba aptissime cohererent: extrema cum primis: alterum, de quo hic agitur, aut ipsa verborum concinnitas conficiat orbem suum: tertium, ut comprehensio numerosæ cadat. *Præf.*

⁷⁵ In eo libro] In oratione ad Philippum, qua cum hortatur, ut præcipuis Græcæ urbibus reconciliatis, bellum Persis inferat. *Idem.*

pes, auctoresque, quos dicimus, & origo inventa est: causa quærat. Quæ sic aperta est, ut mirer, veteres non esse commotos, præsertim cum, ut sit, fortuito sæpe aliquid concludere, apteque dicerent: quod cum animos hominum auresque pepulisset, ut intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse jucunde: notandum certe genus, atque ipsi sibi imitandi fuerunt. Aures enim, vel animus aurium nuntio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensuram. Itaque & longiora & breviora judicat, & perfecta ac moderata semper expectat. Mutila sentit quædam, & quasi decurtata: quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia, & quasi immoderatus excurrantia, quæ magis etiam asperrantur aures: quod cum in plerisque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementius, quam id, quod videtur parum. Ut igitur poetica & versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium; sic in oratione animadversum est, multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum.

Quoniam igitur causam quoque ostendimus: naturam nunc, (id enim erat tertium) si placet, explicemus: quæ disputatio non hujus instituti sermonis est, sed artis intimæ. Quæri enim potest, qui sit orationis numerus, & ubi sit positus, & natus ex quo: & is unusne sit, an duo, an plures, quaque ratione componatur, & ad quam rem, & quando, & quo loco, & quemadmodum adhibitus aliquid voluptatis afferat. Sed, ut in plerisque rebus, sic in hac, duplex est considerandi via; quarum altera est longior, brevior altera, eadem etiam planior.

LIV. Est autem longioris prima illa quæstio, sitne omnino ulla numerosa oratio. Quibusdam enim non videtur: quia nihil insit in ea certi, ut in verbis: & quod ipsi, qui affirmant eos esse numeros, rationem, cur sint, non queant reddere. Deinde, si sit numerus in oratione: qualis sit, aut quales: & poetice numeris, an ex alio genere quodam: & si e poetice; quis eorum sit, aut qui. Namque aliis u-

nus modo, aliis plures, aliis omnes iidem videntur. Deinde, quicumque sunt, siue unus, siue plures; communesque sint omni generi orationis: quoniam aliud genus est narrandi, aliud persuadendi, aliud docendi: an dispares numeri cuique orationis generi accommodentur. Si communes, qui sint: si dispares, quid interfit, & cur non aequae in oratione, atque in versu numerus appareat. Deinde, quod dicitur in oratione numerosum, id utrum numero solum efficiatur, an etiam vel compositione quadam, vel genere verborum: an est suum cuiusque: ut numerus intervallis, compositio vocibus, genus ipsum verborum quasi quadam forma, & lumen orationis appareat: sitque omnium fons compositio, ex eaque & numerus efficiatur, & ea, quae dicuntur orationis quasi formae & lumina, quae (ut dixi) Graeci vocant $\sigma\chi\chi\mu\alpha\tau\alpha$.

At non est unum, nec idem, quod voce iucundum est, & quod moderatione absolutum ⁷⁶, & quod illuminatum genere verborum: quanquam id quidem finitimum est numero, quia per se plerumque perfectum est: compositio autem ab utroque differt, quae tota servit gravitati vocum, aut suavitati. Haec igitur fere sunt, in quibus rei natura quaerenda sit.

Esse ergo in oratione numerum quandam, non est difficile cognoscere. Judicat enim sensus: in quo iniquum est, quod accidit, non cognoscere, si, cur id accidat, reperire nequeamus. Neque enim ipse versus ratione est cognitus ⁷⁷, sed natura atque sensu, quem dimensa ratio docuit, quid acciderit. Ita notatio naturae, & animadversio peperit artem. Sed in versibus res est apertior: quanquam etiam a modis quibusdam, cantu remoto, soluta esse videatur oratio, maximeque id in optimo quoque eorum poetarum, qui $\lambda\upsilon\sigma\iota\kappa\omicron\iota$ a Graecis

⁷⁶ Quod voce iucundum est, & quod moderatione absolutum] Fortasse, modulatione, ut & lib. 1. de Orat. (cap. 60.) ubi omnes vulgati: adstrictus certa quadam numerorum moderatione, & pedum. Hic etiam placeat, modulatione. Muretus.

⁷⁷ Neque enim ipse versus ratione est cognitus]

Si rhythmus & metrum ratione cognita essent, ratio redderetur: sed a natura parva sunt, a sensu notata, ratione dimensa. Quamobrem tantum dici potest, rationem mensuram comprehendisse, quae natura peperisset. Ergo ratio verum numerumque metitur, sed non parit. Sebbaus.

nominantur: quos cum cantu spoliaveris, nuda pene remanent oratio. Quorum similia sunt quadam etiam apud nostros: velut illa in Thyeste:

Quenam te esse dicam? qui tarda in senectute,
& quae sequuntur: quae, nisi cum tibicen accessit, orationi sunt soluta simillima. At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic saepe sunt abjecti, ut nonnunquam vix in his numerus & versus intelligi possit: quo est ad invenendum difficilius in oratione numerus, quam in versibus.

Omnino duo sunt, quae condiant orationem; verborum, numerorumque iucunditas. In verbis inest quasi materia quadam in numero autem expolitio. Sed ut ceteris in rebus, necessitates inventa antiquiora sunt, quam voluptatis: ita & in hac re accidit, ut multis seculis ante oratio nuda, ac rudis ad solos animorum sensus exprimendos fuerit reperta, quam ratio numerorum, causa delectationis aurium, excogitata. Itaque & Herodorus, & eadem, superiorque aetas ⁷⁸ numero caruit, nisi quando temere, ac fortuito. & scriptores perveteres de numero nihil omnino, de oratione praecipua multa nobis reliquerunt. Nam quod & facilius est, & magis necessarium, id semper ante cognoscitur.

LVI. Itaque tralata, aut facta, aut juncta verba, facile sunt cognita, quia sumebantur e consuetudine, quotidianoque sermone. Numerus autem * nondum depromebatur, neque habebat aliquam necessitudinem, aut cognitionem cum oratione. Itaque serius aliquanto notatus, & cognitus, quasi quadam palastram, & extrema lineamenta orationi attulit.

Quod si & angusta quadam atque concisa, & alia est collata & diffusa oratio; necesse est id non literarum accidere natura, sed intervallorum longorum & brevium varietate, quibus implicata atque permixta oratio, quoniam tum stabilis est, tum volubilis, necesse est eiusmodi naturam numeris contineri. Nam circuitus ille, quem saepe jam diximus, incitatur

A a a a 2 tior

⁷⁸ Eadem, superiorque aetas] Quintilianus, ix. 4. Ciceroni refragatur. Nec mihi, inquit, quamlibet magnus auctor, Cicero persuaserit Lyfiam, Herodorum, Thucydidem pa-

rum studiosior ejus numeri fuisse. Postea. * Nondum] Sic Lambinus: sed Victor non modo: Man. & Grut. non demo.

rior numero ipso fertur & labitur, quoad perveniat ad finem, & insistat. Perspicuum est igitur, numeris adstrictam orationem esse debere, carere verbis.

Sed hi numeri poetice sint, an ex alio genere quodam, deinceps est videndum. Nullus est igitur numerus extra poeticos, propterea quod definita sunt genera numerorum. Nam omnis talis est, ut unus sit e tribus. Pes enim ⁷⁹, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut necesse sit partem pedis aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse majorem. Ita fit æqualis dactylus, duplex jambus, * sesqui pæon; qui pedes in orationem non cadere qui possunt? quibus ordine locatis, quod efficitur, numerosum fit necesse est.

Sed quaeritur, quo numero, aut quibus potissimum sit utendum. Incidere vero omnes in orationem etiam ex hoc intelligi potest, quod versus sæpe in oratione per imprudentiam dicimus: quod vehementer est vitiosum ⁸⁰: sed non attendimus, neque exaudimus nosmetipsos. Senarios vero, & Hipponacteos effugere vix possumus. Magnam enim partem ex jambis nostra constat oratio. Sed tamen eos versus facile agnoscit auditor. Sunt enim usitatissimi. Inculcamus autem per imprudentiam sæpe etiam minus usitados, sed tamen verus; vitiosum genus, & longa animi provisione fugiendum. Elegit ex multis Isocratis libris triginta fortasse versus Hierony-

⁷⁹ *Pes enim*] Cujus loci hæc est sententia. Pedes ex quibus numeri conficiuntur, triplices sunt generis. Alii sunt æquales, & unam partem habent æqualem alteri: tales sunt spondei, qui constant ex duabus longis, tales dactyli, quorum prima longa duabus brevibus æqualis est. Alii duplices sunt, quorum una pars altero tanto major est altera: ejusmodi jambus est, brevis enim syllaba longa est dimidiata. Alii denique sunt sesquipedales, quorum altera pars altera dimidio major est, ut pæon sive pæon, qui longa una syllaba & tribus brevibus constat. At longa syllaba in temporum metrorum ratione duas breves æquare dicitur. Ita fit ut tres breves longam unam dimidio superent. Nam ternarius ad binarium relaxus sesquialteram proportionem habet. Ita

fere Badæus lib. 1. de Aff. Idem.
* *Sesqui pæon*] V. s. *sesqui pæon*, Lamb. *sesquipedes pæon*

⁸⁰ *Quod vehementer est vitiosum*] Nec cavet Cicero, cui interdum versus etiam heroicis exciderunt: ut pro Archia,

In quo me non inficior mediocriter esse versatum. Immo lib. III. de Oratore, quo vitium hoc exagitur, inventum est integrum dithicum. Sic enim loquitur Crassus, cap. 5. *Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animi*

Complexi, plus multo etiam vidisse videntur.

Quam quantum nostrorum ingeniorum acies

Inveni possit. Vide Vossium lib. IV. *Instit. Orator. Idem.*

ronymus, peripateticus in primis nobilis, plerisque senarios, sed etiam anapæsta: quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose. Prima enim syllaba dempta in primo verbo sententiæ, postremum ad verbum primam rursus syllabam adjunxit insequentis. Ita factus est anapæstus is, qui Aristophaneus nominatur. Quod ne accidat, observari nec potest, nec necesse est. Sed tamen hic corrector, in eo ipso loco, quo reprehendit, (ut a me animadversum est studiose inquirente in eum) emittit imprudens ipse senarium. Sit igitur hoc cognitum, in solutis etiam verbis inesse numeros, eisdemque esse oratorios, qui sint poetici.

LVII. Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in orationem aptam numeri, videndum sit. Sunt enim qui jambicam putent, quod sit orationi simillimus: qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis; quod ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accommodatior. Ephorus autem, levis ipse orator, sed profectus ex optima disciplina, pæona sequitur, aut dactylum: fugit autem spondeum, & trochæum. Quod enim pæon habeat tres breves, dactylus autem duas, brevitate, & celeritate syllabarum labi putat verba proclivius: contraque accidere in spondeo, & trochæo, quod alter e longis constaret, alter e brevibus fieret: alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam. Sed & illi priores errant, & Ephorus in culpa est. Nam & qui pæona prætereunt, non vident mollissimum a sese numerum, eundemque amplissimum præteriri. Quod longe Aristoteli videtur secus, qui judicat, heroum numerum grandiosem, quam desideret soluta oratio: jambum autem nimis e vulgari esse fermone. Ita neque humilem, nec abjectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat: plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audient, ad majorem admirationem possit traducere. Trochæum autem, qui est eodem spatio, quo choreus, cordacem appellat, quia contractio & brevis dignitatem non habeat. Ita pæona probat, eoque ait uti omnes, sed ipsos non sentire cum utantur: esse autem tertium,

tertium , ac medium inter illos : sed ita factos eos pedes esse , ut in eis singulis modus infit aut sesquipleus , aut duplex , aut par . Itaque illi , de quibus ante dixi , tantummodo commoditatis habuerunt rationem , nullam dignitatis . Jambus enim & dactylus in versum cadunt maxime . Itaque ut verum fugimus in oratione , sic hi sunt evitandi continuati pedes . Aliud enim quiddam est oratio , nec quidquam inimicus quam illa verbis . Pæon autem minime est aptus ad verum : quo libentius eum recepit oratio . Ephorus vero ne spondeum quidem , quem fugit , intelligit esse æqualem dactylo ⁸¹ , quem probat . Syllabis enim metiendos pedes , non intervallis , existimat : quod idem facit in trochæo , qui temporibus & intervallis est par jambo : sed eo vitiosus in oratione , si ponatur extremus ⁸² , quod verba melius in syllabas longiores cadunt . Atque hæc , quæ sunt apud Aristotelem , eadem a Theophrasto , Theodestique de pæone dicuntur .

Ego autem sentio , omnes in oratione esse quasi permistos & confusos pedes . Nec enim effugere possemus animadversionem , si semper iisdem uteremur : quia nec numerosa esse , ut poema ; neque extra numerum , ut sermo vulgi est , debet oratio . Alterum nimis est vinctum , ut de industria factum appareat : alterum nimis dissolutum , ut pervagatum , ac vulgare videatur : ut ab altero non delectere , alterum oderis . Sit igitur (ut supra dixi) permista & temperata numeris , nec dissoluta , nec tota numerosa , pæone maxime , (quoniam optimus auctor ita censet) sed reliquis etiam numeris , quos ille præterit , temperata .

LVIII. Quos autem numeros , cum quibus , tanquam purpuram , misceri oporteat , nunc dicendum est , atque etiam quibus orationis generibus sint cuique accommodatissimi . Jambus enim frequentissimus est in iis , quæ demisso atque humili

⁸¹ *Æqualem dactylo*] *Æqualis est dactylo spondeus ratione non syllabarum , sed intervallorum : ut enim quatuor habet spatia dactylus , duo priora ratione unius longæ , duo posteriora ratione duarum brevium , sic spondeo propter duas longas quatuor sunt spatia . Idem .*

⁸² *Si ponatur extremus*] *Numerosum est hoc quartæ Catilinaris exordium . *Hiisq; p. C. in me omnium vestrum oris atque oculis esse conversus* . Desinat trochæo , *conversus esse vel esse conversus visus* , mirum quantum deficiet . *Idem .**

li sermone dicuntur . Pæon autem in amplioribus : in utroque dactylus . Ita in varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi . Sic minime animadvertetur delectationis aucupium , & quadrandæ orationis industria : quæ latebit eo magis , si & verborum & sententiarum ponderibus utemur . Nam qui audiunt , hæc duo animadvertunt , & jucunda sibi censent , verba dico & sententias : eaque dum animis attentis admirantes excipiunt , fugit eos , & prætervolat numerus : qui tamen si abesset , illa ipsa delectarent .

Nec vero nimius is cursus est numerorum , orationis dico , (nam est longe aliter in verbis) nihil ut fiat extra modum . Nam id quidem esset poema . Sed omnis nec claudicans , nec quasi fluctuans , & æqualiter , constanterque ingrediens , numerosa habetur oratio . Atque id in dicendo numerosum putatur , non quod totum constet e numeris , sed quod ad numeros proxime accedit : quo etiam difficilius est oratione uti , quam verbis : quod in illis certa quædam & definita lex est , quam sequi sit necesse : in dicendo autem nihil est propositum , nisi aut ne immoderata , aut angusta , aut dissoluta , aut fluens sit oratio . Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionum modi , sed universa comprehensio & species orationis clausa & terminata est : quod voluprate aurium judicatur .

LIX. Solet autem quæri , totone in ambitu verborum numeri tenendi sint , an in primis partibus , atque in extremis . Plerique enim censent cadere tantum numerose oportere , terminarique sententiam . Est autem , ut id maxime deceat , non id solum . Ponendus est enim ille ambitus , non abjiciendus . Quare cum aures extremum semper expectent , in eoque acquiescant , id vacare numero non oportet : sed ad hunc exitum tamen a principio ferri debet verborum illa comprehensio , & tota a capite ita fluere , ut ad extremum veniens ipsa consistat .

Id autem bona disciplina exercitatis , qui & multa scripserint , & quæcumque etiam sine scripto dicerent , similia scriptorum effecerint , non erit difficillimum . Ante enim circum-

scribi-

scribitur mente sententia , confestimque verba concurrunt : quæ mens eadem , qua nihil est celerius , statim dimittit , ut suo quodque loco respondeat : quorum descriptus ordo alias alia terminatione concluditur : atque omnia illa & prima & media verba spectare debent ad ultimum . Interdum enim cursus est in oratione incitator , interdum moderata ingresso : ut jam a principio videndum sit , quemadmodum velis venire ad extremum . Nec in numeris magis , quam in reliquis ornamentis orationis , eadem cum faciamus , quæ poetæ , effugimus tamen in oratione poematis similitudinem . Est enim in utroque & materia , & tractatio : materia in verbis , tractatio in collocatione verborum . Ternæ autem sunt utriusque partes verborum : translatum , novum , priscum . Nam de propriis nihil hoc loco dicimus .

LX. Collocationis autem , eæ , quas diximus , compositio , concinnitas , numerus ; sed in utroque frequentiores sunt , & liberiores poetæ . Nam & transferunt verba cum crebrius , tum etiam audacius : & priscis libentius utuntur , & liberius novis . Quod idem fit in numeris : in quibus quasi necessitati parere coguntur . Sed tamen hæc nec nimis esse diversa , nec ullo modo conjuncta intelligi licet . Ita fit , ut non item in oratione , ut in versu , numerus exstet : idque quod numerosum in oratione dicitur , non semper numero fiat , sed nunquam , aut concinnitate , aut constructione verborum .

Ita , si numerus orationis quaritur qui sit ; omnis est : sed alius alio melior atque aptior . Si locus ; in omni parte verborum . Si , unde ortus sit ; ex aurium voluptate . Si componendorum ratio ; dicetur alio loco , quia pertinet ad usum , quæ pars quarta & extrema nobis in dividendo fuit . Si , ad quam rem adhibeatur ; ad delectationem . Si , quando ; semper . Si , quo loco ; in tota continuatione verborum . Si , quæ res efficiat voluptatem ; eadem , quæ in versibus , quorum modum notat ars , sed aures ipsæ tacito eum sensu sine arte definiunt .

LXI. Satis multa de natura : sequitur usus , de quo est accuratius disputandum . In quo quaesitum est , in totone circui-

tu illo orationis , quem Græci *περίοδος* , nos tum ambitum , tum circuitum , tum comprehensionem , aut continuationem , aut circumscriptiorem dicimus : an in principis solum , an in extremis ; an in utraque parte numerus tenendus sit . Deinde , cum aliud videatur esse numerus , aliud numerosum : quid interfit . Tum autem in omnibusne numeris æqualiter particulas deceat incidere ; an facere alias breviores , alias longiores ; idque quando ; aut cur , quibusque partibus : pluribusne , an singulis : imparibus , an æqualibus : & quando aut istis , aut illis sit utendum : quæque inter se aptissime collocentur , & quomodo : an omnino nulla sit in eo genere distinctio : quodque ad rem maxime pertinet , qua ratione numerosa fiat oratio . Explicandum etiam est ; unde orta sit forma verborum : dicendumque , quantos circuitus facere deceat . Deque eorum particulis , & tanquam incisionibus differendum est , quærendumque , utrum una species & longitudo sit earum , anne plures ; & si plures ; quo loco , aut quando , quoque genere uti oporteat . Postremo totius generis utilitas explicanda est , quæ quidem patet latius . Non ad unam enim rem aliquam , sed ad plures accommodatur .

Ac licet , non ad singulas res respondentem , de univesto genere sic dicere , ut etiam singulis satis responsum esse videatur . Remotis igitur reliquis generibus unum selegimus , hoc , quod in causis , foroque versatur , de quo diceremus . Ergo in aliis , id est , in historia , & in eo , quod appellamus *ἐπιδεικτικόν* , placet omnia dici Isocrateo , Theopompeoque more , illa circumscriptiorem , ambituque , ut tanquam in orbe inclusa currat oratio , quoad insitat in singulis perfectis , absolutisque sententiis . Itaque posteaquam est nata hæc vel circumscriptio , vel comprehensio , vel continuatio , vel ambitus , si ita licet dicere : nemo , qui aliquo esset in numero , scripsit orationem generis ejus , quod esset ad delectationem comparatum , remotumque a judiciis forensisque certamine , quin redigeret omnes fere in quadrum numerumque sententias . Nam cum is est auditor , qui non vereatur , ne compositæ orationis insidias sua fides at-

tentetur, gratiam quoque habet oratori, voluptati aurium fervienti.

LXII. Genus autem hoc orationis neque totum assumendum est ad causas forenses, neque omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum satietatem affert, tum, quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed, quoniam * adhibenda nonnunquam est, primum videndum est, quo loco, deinde quam diu retinenda sit, tum quot modis commutanda.

Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, ut nos in Accusationis secundo de Sicilia laude diximus; aut in senatu de consulatu meo; aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris, ut in quarto Accusationis de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus. Sæpe etiam in amplificanda re, concessu omnium funditur numerose & volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus; conati quidem sæpissime sumus: quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos, atque animo contendisse declarant. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obfessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidietur & observet: sed jam favet, processumque vult; dicendique vim admirans, non inquit quod reprehendat.

Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipse includit ⁸³, sed in orationis reliquis partibus. Nam cum sis his locis usus, quibus ostendi licere, transferenda tota dictio est ad illa, quæ nescio cur, cum

* Adhibenda est numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, ut nos in Accusationis secundo de Sicilia laude diximus; aut in senatu de consulatu meo; aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris, ut in quarto Accusationis de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus. Sæpe etiam in amplificanda re, concessu omnium funditur numerose & volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus; conati quidem sæpissime sumus: quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos, atque animo contendisse declarant. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obfessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidietur & observet: sed jam favet, processumque vult; dicendique vim admirans, non inquit quod reprehendat.

quod tamen loquendi genus non esset satis concinnum. Quod autem alii hæc verba, quam ipse includit, sic interpretantur, quam ipse orator terminat, ut sit hæc huius loci sententia; de peroratione non esse opus præcipere, quæ quædam hæc numerosa oratio in ea sit retinenda; utque quam ipse orator includit ac terminat; ut longior esse non possit: multo minus probò. Dixisset enim potius, quam ipse finit ac terminat, vel, claudat ac terminat. Lamb.

83 Quam ipse includit] Hæc verba arbitrator non esse Ciceronis, sed aliena, atque ab aliquo ad oram libri adscripta, quibus significabat ille, quisquis fuerit, perorationem numeratam, & quodam modo inclusam esse in istis orationis partibus, in quibus numerose usum orationem locum habere dicit M. Tullius. Quod si quis contendat esse Ciceronis, ita esset legendum: quam ipse includit

Græci κόμματα & κῶδι ⁸⁴ nominent, nos non recte incisa & membra dicamus. Neque enim esse possunt, rebus ignotis, nota nomina; sed cum verba aut suavitatis aut inopie causa transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum sit, quod propter rerum ignorantem ipsarum, nullum habuerit ante nomen, necessitas cogat aut novum facere verbum, aut a simili mutuari.

LXIII. Quo autem pacto deceat incise, membratimve dici, jam videbimus: nunc, quot modis mutantur comprehensiones, conclusionesque, dicendum est. Fluit omnino numerus a primo tum incitatus, brevitate pedum ⁸⁵, tum proceritate tardius. Cursum contentiones magis requirunt; expositiones rerum, tarditatem. Insistit autem ambitus modis pluribus, et quibus unum est secuta Asia maxime, qui dichoreus vocatur, cum duo extremi chorei sunt, id est, e singulis longis; & brevibus. Explanandum est enim, quod ab aliis idem pedes aliis nominantur vocabulis.

Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse præclare, quo etiam fatietas formidanda est magis. Me stante C. Carbo, C. filius, tribunus plebis, in concione dixit his verbis: O Marce Druse, patrem appello. Hæc quidem duo ⁸⁶ binis pedibus

84 Κόμματα & κῶδι] Κῶδι membrum, quæ ex parte referre? Desinit dubitare, utrum sit vitiosum, propter multos inopiosos aut parceret, an vitiosus inopie supplicia multorum improbitatem coercere. Præstus.

85 Tum incitatus, brevitate pedum] Id præcipue patet in versibus. Quid his Virgilii numeris incitatus?

Inde ubi clara dedit sonitum tuba, suisque ovibus

Haud mora prostrare suis, ferit arbore clamos.

His autem quæ tardius?

Belli ferariorum rapit Saturnia poster. Idem.

86 Hæc quidem duo] Nempe verba O Marce Druse, & patrem appello, exprimitur incisum duobus pedibus. O Marce anti-bacchius est, Druse choreus: patrem appello duplex spondeus, vel jambus & choreus. Idem.

dibus incisim: dein membratim, *Tu dicere solebas, sacrum esse rempublicam*. Hæc item membra ternis⁸⁷. Post ambitus, *Quicumque eam violavissent, ab omnibus esse ei poenas persolvas*. Dichoreus⁸⁸. Nihil enim ad rem, extrema illa, longa sit, an brevis. Deinde, *Patris dictum sapiens, temeritas filii comprobavit*. Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset. Quæro, nonne id numerus effecerit? Verborum ordinem immuta; fac sic, *Comprobavit filii temeritas*: jam nihil erit, etsi temeritas ex tribus brevibus, & longa est: quem Aristoteles ut optimum probat, a quo dissentio. At eadem verba, eadem sententia. Animo istuc satis est, auribus non satis. Sed id crebrius fieri non oportet. Primum enim numerus agnoscitur: deinde satiatur: postea, cognita facilitate, contemnitur.

LXIV. Sed sunt clausulæ plures, quæ numerose & jucunde cadant. Nam & creticus, qui est e longa, & brevi, & longa; & ejus æqualis pæon, qui spatio par est, syllaba longior; quam commodissime putatur in solutam orationem illigari, cum sit duplex. Nam aut e longa & tribus brevibus, qui numerus in primo viget, jacet in extremo: aut e totidem brevibus & longa, in quem optime cadere censent veteres: ego non plane rejicio: sed alios antepono.

Ne spondeus quidem funditus est repudiandus. Etsi, quod est e longis duabus, hebetior videtur, & tardior, habet tamen stabilem quandam, & non expertem dignitatis gradum: in incisivibus vero multo magis, & in membris⁸⁹. Paucitatem enim^a pedum gravitatis suæ tarditate compensat. Sed hos

⁸⁷ Hec item membra ternis] Horum membrorum (*Tu dicere solebas*) & (*sacrum esse rempublicam*) primum quidem continet spondeum, tribrachyn, & spondeum; alterum autem, si nulla fiat elisio, constat ex anapæsto, jambis, & dactylo. Id.

⁸⁸ Dichoreus] Qui hoc vocabulo persolvas habetur. Neque enim refert ultima syllaba longa sit an brevis. Ex Terentiano Mauro, ut verus, sic

Commataque hoc ipsum juris habere volent. Idem.

⁸⁹ In incisivibus vero multo magis, & in

membris] Sensus indicat legendum: Multo magis, quam membris. Incisæ enim Cicero distinguit nominatim a membris, quod manifeste exponit paulo postorius. Et quod sequitur, nostram sententiam confirmat: Paucitatem enim pedum gravitate sive tarditate compensat. Scilicet, cum in incisivibus pauciores sunt pedes, quam in membris, spondeus in illis compensat paucitatem sua tarditate. Etenim si spondeus aptus sit incisivibus, & membris, nullum video tertium, cui minus aptus esse possit. Anonymus.

^a Paucitatem] Lamb. syllabarum

hos cum in clausulis pedes nomino; non loquor de uno pede extremo. Adjungo (quod minimum sit) proximum superiorem, sæpe etiam tertium.

Ne jambus quidem, qui est e brevi & longa; aut par^b choreo, qui habet tres breves, sed spatio par, non syllabis; aut etiam dactylus⁹⁰, qui est e longa & duabus brevibus, si est proximus a postremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus, aut spondeus. Nunquam enim interest⁹¹, uter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro cretico postremus est dactylus. Nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus: quia postrema syllaba brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert.

Quare etiam pæona qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parum: quoniam nihil ad rem est, postrema, quam longa sit. Jam pæon, quod plures habeat syllabas, quam tres, numerus a quibusdam⁹², non pes habetur. Est quidem, ut inter omnes constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodestem, Ephorum, unus aptissimus orationi vel orienti, vel mediæ: putant illi etiam ca-

^b Choreo] Lamb. trocheus, Man. choreus, ⁹⁰ Dactylus] Tradit hic Tullius dactylo & spondeo periodum volubiliter finiri. Qui congruit hoc præcepto cum his que superius dixit? & in Partitione oratoria cap. 72. expressis verbis ait, orationem circumscribendam esse numerose, non ad similitudinem versuum. Qui convenit cum præcepto Quintilianii lib. ix. cap. 4. Ne dactylus quidem spondeo bene præponitur, quia suum versus damnatus in fine orationis. Mihi quidem vitiosa tum videtur conclusio, quæ sit duabus vocibus, quarum vel altera sit dactylus, altera spondeus, ut *Gaudia pelle*; vel altera sit choreus, altera hecilius, ut, *Pelle timorem*: sic enim vulgo desinunt hexametri versus. At si unico vocabulo comprehendantur & dactylus & spondeus, numerose claudet periodum, ut patet ex lib. 111. in Verrem cap. 13. Cum in tantis incommodis aratorum injuriisque decurionum, nullum ex isto præclaro edito non modo factum, sed ne postulatam quidem judicium inveniantur. Item eleganter claudet pe-

riodum vox ex duabus brevibus totidemque longis composita, præsertim si ex pluribus syllabis compositum vocabulum præcedat: ut oratione post reditum in Senatu cap. 2. *Qui mihi primus assidit et insenti consularum sedem dexteraque porrexit: qui me a morte ad vitam, a desperatione ad spem, ab exitio ad salutem revocavit*. Aurium enim judicio hujuscemodi clausulæ, licet in iis sit dactylus & spondeus, vix ullam videntur habere cum versu similitudinem. Præfatus.

⁹¹ Nunquam enim interest] Dissentit à Cicerone Fabius lib. ix. cap. 4. Neque ego ignoro, inquit, in fine pro longa accipi brevem, quod videtur aliqui vocant tempore, ex eo quod insequitur, accedere. Aures tamen consules vocis, intelligi vultum referre, utrum ne longa sit que claudit, an pro longa. Neque enim tam plenum est dicere, incipientem timere, quam illud ausus est confiteri. Idem.

⁹² A quibusdam] Quibus accedit Quintilianus lib. ix. cap. 4. ubi ait pedes non excedere tres syllabas, adeoque pæonem & dochmiuum numeros esse, non pedes. Idem.

denti: quo loco mihi videtur aptior creticus. Dochmius ⁹³ autem e quinque syllabis, brevi, duabus longis, longa, ut est hoc *Amicos tenes*; quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus; aut continuatus, numerum apertum, & nimis insignem facit.

LXV. His igitur tot commutationibus, tamque variis si utemur: nec deprehendetur manifesto, quid a nobis de industria fiat, & occurreret fatietati. Et quia non numero solum numerosa oratio, sed & compositione fit, & genere (quod ante dictum est) concinnitatis: compositione potest intelligi, cum ita structa verba sunt, ut numerus non quaesitus, sed ipse secutus esse videatur; ut apud Crassum: *Nam ubi libido dominatur, innocentie leve presidium est*. Ordo enim verborum efficit numerum sine ulla aperta oratoris industria: Itaque si quae veteres illi (Herodotum dico & Thucydidem; totamque eam aetatem) apte, numeroseque dixerunt: ea non numero quaesito, sed verborum collocatione ceciderunt.

Formae vero quaedam sunt orationis, in quibus ea concinnitas inest, ut sequatur numerus necessario. Nam cum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut, quae similiter cadunt verba, verbis comparantur: quidquid ita concluditur, plerumque fit ut numerose cadat. Quo de genere cum exemplis supra diximus, ut haec quoque copia facultatem asserat non semper eodem modo desinendi. Nec tamen haec ita sunt arcta & adstricta, ut ea, cum velimus, laxare nequeamus. Multum interest, utrum numerosa sit, id est, similis numerorum, an plane e numeris constet oratio.

Alte-

⁹³ Dochmius] Vulgo Dochmus. Primam habet brevem, deinde duas longas, quartam brevem, ultimam longam, ut *amicos tenes*. Grammatici nonnulli volunt duas primas esse breves, ut *hyacinthini*. Turneb. Nescio quo bonarum literarum fato factum fuisse dicam, ut post tot Fabianae Institutionis editiones a tot tanque doctis viris adornatas haec barbara vox Dochmius huc usque locum tenuerit: factis demonstratur ex Hephaestionis opusculo *περὶ μέτρων*, & ex veteribus Grammaticis edit. Putsch. in quibus constanter legitur *δὲχμιος, dochmius, & dochmius*. Vide

Diomedem pag. 479. Crasum Bassum pag. 267, & Rufinum pag. 2714. Attamen pravae lectionis illius Dochmius macula omnes, quas quidem viderim, Ciceronis ipsius editiones infectae. Quid? quod ipse Vossius, & ipse Jovita Rapicius, qui de oratorio numero unus fere omnium optime scripsit, depravatam illam lectionem passim secuti sunt. Futurum jam spero, ut, qui oratoriarum artium scriptores in lucem deinceps edituri sunt, pro *δὲχμιος* Dochmius, quod ferri nequit, *δὲχμιος* typis curent excudendum. Casperonnerius, ad Quint. ix. 4. n. 346. pag. 605.

Alterum si fit, intolerabile vitium est: alterum nisi fit, dissipata, & inculca, & flucens est oratio.

LXVI. Sed quoniam non modo non frequenter, verum etiam raro in veris causis, aut forensibus circumscripte, numeroseque dicendum est: sequi videtur, ut videamus, quae sint illa, quae supra dixi incisa, quae membra. Haec enim in veris causis maximam partem orationis obtinent. Constat enim ille ambitus & plena comprehensio e quatuor fere partibus, quae membra dicimus, ut & aures impleat, & ne brevior sit, quam satis sit, neque longior. Quanquam utrumque nonnunquam vel potius saepe accidit, ut aut citius insistendum sit, aut longius procedendum, ne brevitatis defraudasse aures videatur, neve longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem. Nec enim loquor de versu, & est liberior aliquanto oratio.

E quatuor igitur, quasi hexametrorum instar versuum quod fit, constat fere plena comprehensio. His igitur singulis versibus quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu jungimus. Sin membratim volumus dicere, insistimus. Idque cum opus est, ab isto cursu invidioso facile nos, & saepe disjungimus. Sed nihil tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minime apparet, & valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi: *Missos faciant patronos: ipsi prodeant*. Nisi intervallo dixisset, — *ipsi prodeant*, — tenuisset profecto effugisse senarium. Omnino melius caderet, *prodeant ipsi*: Sed de genere nunc disputo. *Cur clandestinis consiliis nos oppugnant? cur de perfugis nostris copias comparant contra nos?* Prima sunt illa duo, quae *κόμματα* Graeci vocant, nos incisa dicimus: deinde tertium, *κάλον* illi, nos membrum. Sequitur non longa (ex duobus enim versibus, id est, membris, est perfecta) comprehensio: & in spondeos cadit: & Crassus quidem sic plerumque dicebat: idque ipse genus dicendi maxime probat.

LXVII. Sed quae incisim, aut membratim efferuntur, ea vel aptissime cadere debent: ut est apud me: *Domus tibi deeras? at babebas. Pecunia superabat? at egebas*. Haec incise dicta sunt quatuor. At membratim, quae sequuntur, duo: *Incurristi a-*

mens

mens in columnas: in alienos insanus insanisti ⁹⁴. Deinde omnia, tanquam crepidine ⁹⁵ quadam, comprehensione longiore sustinentur, *Depressam, cœcam, iacentem domum pluris, quam te, & quam fortunas tuas aestimasti*. Dichoreo finitur. At dispondeo proximum illud. Nam in iis, quibus, ut pugiunculis, uti oportet, brevitatis facit ipsa liberiores pedes. Sape enim singulis utendum est, plerumque binis, (& utrisque addi pedis pars potest) non fere ternis amplius.

Incisim autem, & membratim tractata ⁹⁶ oratio in veris causis plurimum valet, maximeque his locis, cum aut arguas, aut refellas: ut nostra in Corneliانا secunda, *O callidos homines, o rem excogitatam, o ingenia metuenda*. Membratim adhuc: deinde casim diximus. Rursum membratim, *Tesles dare volumus*. Extrema sequitur comprehensio, sed ex duobus membris, qua non potest esse brevior: *Quem, quæso, nostrum sefellis, ita vos esse facturos?*

Nec ullum genus est dicendi aut melius, aut fortius ^b, quam binis, aut ternis ferre verbis ⁹⁷; nonnunquam singulis, paulo alia pluribus: inter quas variis clausulis interponit se raro numerosa comprehensio. Quam perverse fugiens Hegeſias, dum ille quoque imitari Lyſiam vult, alterum pane Demosthenem, saltat, incidens particulas. Et is quidem non minus sententiis peccat, quam verbis: ut non quarat, quem appellet ineptum, qui illum cognoverit. Sed ego illa Crassus, & nostra posui, ut qui vellet, auribus ipsis, quid numerosum etiam in minimis particulis orationis esset, judicaret.

LXVIII. Et, quoniam plura de numerosa oratione diximus, quam

⁹⁴ In alienos insanus insanisti] Victorius lib. xviii. cap. 9. Variarum Lectionum, non videre se ait quem locum hic habeat hiarum vocum secunda. Præfatus.

^a Omnia] Lamb. omnia. . . . comprehensio longior sustinetur. . . . dichoreo finitur.

⁹⁵ Tanquam crepidine] Ad Græcorum imitationem Victorius ibidem ostendit expressam hanc metaphoram. Idem.

⁹⁶ Membratim tractata] Legit Manutius tracta, quod verbum ad sententiam & ad usum Latine linguæ aptius existimat. Idem.

^b Quam] Omittunt Vi&. Man. Grut.

⁹⁷ Binis, aut ternis ferre verbis] Exemplum in eo genere sit illud ex I. Catilinaria cap. 1. O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit, Consul videt: hic tamen vivit. Vivit? imo etiam in senatum venit: sit publici consilii particeps: vocat & designat occidis ad eadem nunquamque nostrum. Nec autem quis forte facis facere resp. videtur, si binis ferore de tela vitemus. Vides Catilinam incilis primum acriter urgeri: tum membra succedere, quæ omnia denique periodo tanquam crepidine sustinentur. Idem.

^c Inter quas] Lamb. inter que.

quam quisquam ante nos, nunc de ejus generis utilitate dicemus. Nihil enim est aliud, Brute, (quod quidem tu minime omnium ignoras) pulchre, & oratorie dicere, nisi optimis sententiis verbitque lectissimis dicere. Et nec sententia ulla est, quæ fructum oratori ferat, nisi apte exposita, atque absolute: nec verborum lumen apparet, nisi diligenter collocatorum: & horum utrumque numerus illustrat. Numerus autem (sape enim hoc testandum est) non modo non poetice junctus, verum etiam fugiens illum, eique omnium diffimillimus, (non quin iidem sint numeri non modo oratorum & poetarum, verum omnino loquentium, denique etiam sonantium omnium, quæ metiri auribus possumus) sed ordo pedum facit, ut id, quod pronuntiat, aut orationis, aut poematis simile videatur.

Hanc igitur sive compositionem, sive perfectionem, sive numerum vocari placet, & adhibere necesse est, si ornate velis dicere, non solum, (quod ait Aristoteles & Theophrastus) ne infinite feratur, ut flumen, oratio, quæ non aut spiritu pronuntiantis, aut interductu librarii ⁹⁸, sed numero coacta debet insistere: verum etiam quod multo majorem habent apta vim, quam soluta. Ut enim athletas, nec multo secus gladiatores videmus nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam; ut, quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad adspæctum etiam sit venustum: sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio fuit apta; nec satis recte declinat impetum, nisi etiam in cedendo, quid deceat, intelligit.

Itaque, qualis eorum motus, quos ἀπαλόσις Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententiis: tantumque abest, ne, quod ii ⁹⁹, qui hoc

Tom. I. C c c c

⁹⁸ Interductu librarii] Id est virgula aut puncto quod figit is qui libros manu scribit. Non enim quia punctum est, quiescit ambitus; sed quia definit comprehensio, si ii solent dicere qui hoc. . . non sunt affecti, ut sine compositione nec impetus ul-

⁹⁹ Tantumque abest, ne, quod ii, &c.]

Legendum omnino: Tantumque abest, ut, quod. . . Nam hoc loco ne stare non potest. Est hujus loci sententia: Tantum abest, ut compositio verborum enervet orationem (quod ii solent dicere qui hoc. . . non sunt affecti,) ut sine compositione nec impetus ul-

aut magistrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga non sunt affecti, solent dicere, enervetur oratio compositione verborum, ut aliter in ea nec impetus ullus, nec vis esse possit.

LXIX. Sed magnam exercitationem res flagitat, ne quid eorum, qui genus hoc secuti non tenuerunt, simile faciamus; ne aut verba trajiciamus aperte, quo melius aut cadat, aut volvatur oratio. Quod se L. Coelius Antipater in proemio belli Punico, nisi necessario, facturum negat. O virum simplicem, qui nos nihil celat: sapientem, qui serviendum necessitati putet! Sed hic omnino rudis. Nobis autem in scribendo atque in dicendo, necessitatis excusatio non probatur. Nihil est enim necesse: & si quid esset, id necesse tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc a Lælio, ad quem scripsit, cui se purgat, veniam petit, & utitur ea traiectione verborum, & nihilo tamen aptius explet, concluditque sententias.

Apud alios autem, & Asiaticos maxime, numero servientes, inculcata reperias inania quædam verba, quasi complementa numerorum. Sunt etiam qui illo vitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, infringendis, concidendisque numeris in quoddam genus abjectum incidant, Siculorum simillimum. Tertium est, in quo fuerunt fratres illi, Asiaticorum rhetorum principes, Hierocles & Meneles, minime mea sententia contemendi. Et si enim a forma veritatis & ab Atticorum regula absunt, tamen hoc vitium compensant vel facultate, vel copia: sed apud eos varietas non erat, quod omnia fere concludebantur uno modo.

Quæ vitia qui fugerit, ut neque verbum ita trajiciat, ut id de industria factum intelligatur; neque inficiens verba, quasi rimas expleat; nec minutos numeros sequens, concidat, delumbetque sententias; nec sine ulla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum: is omnia fere vitia vitaverit. Nam de laudibus multa diximus, quibus sunt alia perspicue vitia contraria.

LXX.

lus, nec vis in oratione esse possit. Sic enim Cicero sæpe ut geminatum ponit cum ea formula tantum abest. Exempla suppeditat Godefridus Stevetchius, in libro de Periculis linguæ Latine, v. Tantum abest ut, ut. Anonymus.

LXX. Quantum autem sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissolvas permutatione verborum. Corruptatur enim tota res, ut & hæc nostra in Corneliana, & deinceps omnia: Neque me divitia movent, quibus omnes Africanos, & Lælios multi venaliter, mercatoresque superarunt. Immuta paulum, ut sit, multi superarunt mercatores, venaliterque; perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neque vestis, aut calatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosque multi eunuchi e Syria Ægyptoque vicerunt. Verba permuta sic, ut sit, Vicerunt eunuchi e Syria, Ægyptoque. Adde tertium: Neque vero ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummius, qui rebus his urbem, Italianque omnem refererunt, ab aliquo video persfacile Deliaco, aut Syro potuisse superari. Fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro, aut Deliaco. Vide sine, ut ordine verborum paulum commutato, iisdem verbis, stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta? aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque, ordine verborum paulum commutato, in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffuens, ac solutum. Age, sume de Gracchi apud censores illud: Abesse non potest, quin ejusdem hominis sit, probos improbare, qui improbos prober. Quanto aptius, si ita dixisset, quin ejusdem hominis sit, qui improbos prober, probos improbare? Hoc modo dicere nemo unquam noluit: nemoque potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt: ita facti sunt repente Attici. Quasi vero Trallianus fuerit Demosthenes: cujus non tam vibrarent fulmina illa, nisi numeris contorta ferrentur.

LXXI. Sed si quos² magis delectant soluta, sequantur ea

C c c c 2 sane,

¹ Trallianus J Trallis Ptolomæo Phrygiæ urbs, ubi corrupta & inquinata dictio, ab Atticorum elegantia longe remotissima. Præterea quem sculpsit Phidias: qui si dissolvatur,

² Sed si quos J Hujus loci sensus est: Si quis pressum, concisum, & a numeris alienum dicendi genus usurpare voluerit: usur-

per sane: ea tamen conditione, ut singulis incisus & membris fulset laudabilis sententia. Sic ejus dictio similis clypeo Minervæ, quem sculpsit Phidias: qui si dissolvatur, tollitur quidem universa species clypei, at in singulis partibus, puta in sua quam illi in dias ipse fabricatus est effigie, supererit venustas.

facile, modo sic, ut si quis Phidiae clypeum³ dissolverit, collocationis universam speciem sustulerit, non singulorum operum venustatem: ut in Thucydide, orbem modo orationis desidero; ornamenta comparent. Ipsi autem cum dissolvunt orationem, in qua nec res, nec verbum ullum est, nisi abjectum: non clypeum, sed, ut in proverbio est (etsi humiliter dictum est, tamen simile est) scopas (ut ita dicam) mihi videntur dissolvere: atque, ut plane genus hoc, quod ego laudo, contempnissimum videantur, aut scribant aliquid vel Iocrateo more, vel quo Aeschines, aut Demosthenes utitur: tum illos existimabo non desperatione formidavisse genus hoc, sed iudicio refugisse: aut reperiam, ipsa eadem condicione qui uti velit, ut aut dicat, aut scribat utra voles lingua, eo genere, quo illi volunt. Facilius est enim apta dissolvere, quam dissipata connectere.

Res autem se sic habet, (ut brevissime dicam quod sentio) compositae, & apte, sine sententiis dicere, infania est: sententiose autem sine verborum & ordine, & modo, infantia: sed ejusmodi tamen infania, ut ea qui utantur non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes: quo qui est contentus, utatur. Eloquentes vero, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentius.

Habes meum de oratore, Brute, iudicium: quod aut sequere, si probaveris; aut tuo stabis, si aliud quoddam est tuum. In quo neque pugnabo tecum, neque hoc meum; de quo tantopere hoc libro asseveravi, unquam affirmabo esse verius, quam tuum. Potest enim non solum aliud mihi, ac tibi, sed mihi ipsi aliud alias videri. Nec in hac modo re, quae ad vulgi assensum spectat, & ad aurium voluptatem: quae duo sunt ad iudicandum levissima⁴: sed ne in maximis qui-

nitas. Tolerabile est non absolutas periodos conficere, si reliqua suppetant ornamenta, ut in Thucydide, cui praeter orationis comprehensionem & ambitum vix quicquam decet. Idem.

³ Phidiae clypeum] Phidias clypeo Minerva effigiem suam inclusit: qua convulsa, intacta operis colligatio solveretur. Valer. Maxim. lib. viii. cap. 14. Idem.

⁴ Quae duo sunt ad iudicandum levissima]

quidem rebus quidquam adhuc inveni firmitus, quod tenerem, aut quo iudicium meum dirigerem, quam id, quodcumque mihi quam simillimum veri videretur, cum ipsum illud verum in occulto lateret. Tu autem velim, si tibi ea, quae disputata sunt, minus probabuntur, ut aut majus opus institutum putes, quam effici potuerit; aut, dum tibi roganti voluerim obsequi, verecundia negandi, scribendi me impudentiam⁵ suscepisse.

Ut vulgus, sic instabile vulgi iudicium, cui oratoris controversia. Idem.
tamen probari debet orator. Deinde iudicium auri-
um non modo superbissimum ac fastidiosissimum est, sed etiam incertissimum. ut, unde est oratio, in eodem terminetur oratio. Hinc enim oratio est: Males... desiderari a te prudentiam meam, &c. Marcus.

